

UDC: 323.1(569.3):327(569.3)

LBC: 66.3(5Leb):66.4(5Leb)

MJ № 343

 10.33864/2617-751X.2025.v8.i6.198-209

LEBANESE "CONSOCIAL DEMOCRACY" IN A REGIONAL CONTEXT

Bahlul Nuri*

Abstract. The article examines Lebanese "consociual democracy" in a regional context. The author provides a brief characterization of the main conceptual approaches to "consensual democracy." Particular attention is paid to the changes that have occurred in Lebanese politics in recent decades. In order to understand the main thrust of the article, it is necessary to look at consensual democracy. Consocial democracy is understood as a form of democratic governance designed to stabilize deeply divided societies, especially those divided along ethnic, religious, linguistic, or ideological lines, by ensuring the sharing of power among major social groups. The concept of the theory was most fully developed by political scientist Arend Lijphart, who argued that such systems can provide stability in majority societies that would otherwise be prone to conflict. The main features of consocial democracy are as follows: Grand Coalition: Leaders of all significant segments of society (e.g., political, religious, or ethnic groups) share power in a broad coalition government. Mutual Veto: Each group has the right to veto decisions that affect its vital interests, providing a safeguard against majority rule. Proportionality: Representation and resource allocation in political institutions (parliament, civil service, etc.) are proportional to the population of each group.

Keywords: Lebanon, "consocial democracy", identification, politics, priority, political institution, Middle East, Michel Aoun, University of Maryland

* Researcher of "AcademyGate Publishing" (ISNI: 0000000514175052); Baku, Azerbaijan

E-mail: bahlulnuri@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-5377-7482>

To cite this article: Nuri, B. [2025]. LEBANESE "CONSOCIAL DEMOCRACY" IN A REGIONAL CONTEXT. *"Metafizika" journal*, 8(6), pp.198-209.

<https://doi.org/10.33864/2617-751X.2025.v8.i6.198-209>

Article history:

Received: 10.06.2025

Accepted: 28.07.2025

Published: 04.09.2025

Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

УДК: 323.1(569.3):327(569.3)

ББК: 66.3(5Leb):66.4(5Leb)

МЖ № 343

 10.33864/2617-751X.2025.v8.i6.198-209

ЛИВАНСКАЯ «КОНСОЦИАЛЬНАЯ ДЕМОКРАТИЯ» В РЕГИОНАЛЬНОМ КОНТЕКСТЕ

Бахлул Нури*

Абстракт. В статье рассматривается ливанская «консоциальная демократия» в региональном контексте. Автор дает краткую характеристику основных концептуальных подходов к «консенсуальной демократии». Особое внимание уделяется изменениям, произошедшим в ливанской политике за последние десятилетия. Чтобы понять основную направленность статьи, необходимо рассмотреть консенсуальную демократию. Консенсуальная демократия понимается как форма демократического управления, призванная стабилизировать глубоко разделенные общества, особенно разделенные по этническим, религиозным, языковым или идеологическим признакам, путем обеспечения разделения власти между основными социальными группами. Концепция теории была наиболее полно разработана политологом Аренда Лейпхартом, который утверждал, что такие системы могут обеспечить стабильность в большинстве обществ, которые в противном случае были бы склонны к конфликтам. Основные черты консоциальной демократии следующие: Большая коалиция: лидеры всех значимых сегментов общества (например, политических, религиозных или этнических групп) делят власть в широком коалиционном правительстве. Взаимное вето: каждая группа имеет право налагать вето на решения, которые затрагивают ее жизненно важные интересы, обеспечивая защиту от правления большинства. Пропорциональность: представительство и распределение ресурсов в политических институтах (парламент, государственная служба и т. д.) пропорциональны численности населения каждой группы.

Ключевые слова: Ливан, «консоциальная демократия», идентификация, политика, приоритет, политический институт, Ближний Восток, Мишель Аун, Университет Мэриленда

* Исследователь в AcademyGate Publishing (ISNI: 0000000514175052); Баку, Азербайджан

E-mail: bahlulnuri@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-5377-7482>

Цитировать статью: Нури, Б. [2025]. ЛИВАНСКАЯ «КОНСОЦИАЛЬНАЯ ДЕМОКРАТИЯ» В РЕГИОНАЛЬНОМ КОНТЕКСТЕ. Журнал «Metafizika», 8(6), с.198-209.

<https://doi.org/10.33864/2617-751X.2025.v8.i6.198-209>

История статьи:

Статья поступила в редакцию: 10.06.2025

Отправлена на доработку: 28.07.2025

Принята для печати: 04.09.2025

Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

UOT: 323.1(569.3):327(569.3)

KBT: 66.3(5Leb):66.4(5Leb)

MJ № 343

 10.33864/2617-751X.2025.v8.i6.198-209

LİVAN “KONSOSİONAL DEMOKRATİYASI” REGIONAL KONTEKSTDƏ

Bəhlul Nuri*

Abstrakt. Məqalədə Livan “konsosional demokratiyası” regional kontekstdə nəzərdən keçirilir. Müəllif “konsosional demokratiya”ya əsas konseptual yanaşmaların qısa xarakteristikasını təqdim edir. Livan siyasətində son onilliklərdə baş verən dəyişikliklərə xüsusi diqqət yetirilir. Məqalənin əsas məğzini başa düşmək üçün konsosional demokratiyaya nəzər yetirmək lazımdır. Konsosional demokratiya dedikdə, əsas sosial qruplar arasında hakimiyyət bölgüsünü təmin etməklə dərinlən parçalanmış cəmiyyətləri, xüsusən də etnik, dini, dil və ya ideoloji xətlər üzrə bölünmüş cəmiyyətləri sabitləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuş demokratik idarəetmə forması başa düşülür. Nəzəriyyənin konsepsiyası ən tam şəkildə politoloq Arend Lijphart tərəfindən hazırlanmışdır və o, belə sistemlərin əks halda münafişəyə meyilli ola biləcək çoxluq cəmiyyətlərində sabitliyi təmin edə biləcəyini iddia edirdi. Konsosional demokratiyanın əsas xüsusiyyətləri isə aşağıdakılardır: 1.Böyük Koalisiya: Cəmiyyətin bütün əhəmiyyətli təbəqələrinin liderləri (məsələn, siyasi, dini və ya etnik qruplar) geniş koalisiya hökumətində hakimiyyəti bölüşürlər. 2.Qarşılıqlı Veto: Hər bir qrup çoxluğun hökmranlığına qarşı müdafiəni təmin edərək, onun həyatı maraqlarına təsir edən qərarlara veto qoymaq hüququna malikdir. 3.Proporsionallıq: Siyasi institutlarda (parlament, dövlət qulluğu və s.) təmsilçilik və resursların bölüşdürülməsi hər bir qrupun əhalisinə mütənasibdir.

Açar sözlər: Livan, “konsosional demokratiya”, identifikasiya, siyasət, prioritet, siyasi institut, Yaxın Şərq, Mişel Aun, Merilend Universiteti

* “AcademyGate Publishing”-in tədqiqatçısı (ISNI: 0000000514175052); Bakı, Azərbaycan

E-mail: bahlulnuri@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-5377-7482>

Məqaləyə istinad: Nuri, B. [2025] LİVAN “KONSOSİONAL DEMOKRATİYASI” REGIONAL KONTEKSTDƏ. “Metafizika” jurnalı, 8(6), səh.198-209.

<https://doi.org/10.33864/2617-751X.2025.v8.i6.198-209>

Məqalənin tarixçəsi:

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 10.06.2025

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 28.07.2025

Çapa qəbul edilmişdir: 04.09.2025

Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

1. Giriş

Yaxın Şərq regionu miqyasında sünni-şii rəqabəti Livanın siyasi sahəsində öz əksini tapır, [Bahout J. 2013., No. 159, November 15. P.1-4. URL: <https://www.usip.org/sites/default/files/PB159.pdf> (accessed 26.08.2019)] lakin müvafiq icmaların siyasi qüvvələrinin uyğunlaşmasını birmənalı və mexaniki olaraq müəyyən etmir. Livanlıların regional əlamətlər seçməsi, ilk növbədə, siyasi maraqlara, cəmiyyətə xaricdən maddi dəstək imkanına və hakimiyyətə yüksəlmək üçün trayektoriya qurmaq strategiyasına əsaslanır. Bir sıra ölkələrin siyasi arenasında öz əksini tapmış Yaxın Şərqdə sünnilərlə şiələr arasında mövcud olan ehtimalı qarşıdurma çox geniş ümumiləşdirmədir ki, bunu konkret problemlərin təhlilinə tətbiq etmək ümumiyyətlə çətinidir.

Livan şiələri və sünniləri, bütün fikir ayrılıqlarına baxmayaraq, məsələn, ölkənin təhlükəsizliyinə gəldikdə, bir-biri ilə yaxşı razılaşırlar. Ən bariz nümunə Livan ordusu və Hizbullah qüvvələrinin xilafət yaraqlılarının hücumlarını dəf etmək və Suriya ilə həmsərhəd Ersal bölgəsindən təmizləmək istiqamətində birgə uğurlu fəaliyyətləridir. İqtisadi təsir zonaları, nazir portfəllərinin bölgüsü, hüquq-mühafizə orqanlarında rəhbər vəzifələr- bütün bunlar və digər məsələlər son nəticədə konsensus ("konsosiasiya") yolu ilə həll olunur.

Uzun illərdir müxtəlif səviyyələrdə taleyi ilə bağlı narahatlıqlarını ifadə etdikləri Yaxın Şərqdəki xristianlar da Livanın siyasi arenasının ayrılmaz hissəsi olmağa davam edirlər. Üstəlik, maronit prezident Mişel Aunun düşünülmüş siyasəti nəticəsində onların siyasi mövqeləri daha da güclənib. Seçki qanunvericiliyində əslində xristian deputatların təklifləri əsasında islahat aparılıb. Xristianlar kabinetdə əsas vəzifələri tuturlar (məsələn, Xarici İşlər, Müdafiə, İqtisadiyyat və Ticarət, Ədliyyə, Enerji və Su Ehtiyatları Nazirliyi). Hökumət üzvlərinin yarısını xristianlar (maronitlər, pravoslavlar, yunan katolikləri, erməni qriqoryanları) təşkil edir. Katolik xristianlar, pravoslav xristianlar, sünni müsəlmanlar, şiələr və druzlar üçün dövlət orqanlarında konfessiya balansı baxımından çətin olsa da, qarşılıqlı məqbul həll yolları tapılır.

Beləliklə, hazırlıq - institusionaldan əvvəl - müzakirə yolu livanlılara ölkə üçün ən vacib qərarlar üçün hər kəsi qane edən konsensus qərarlarına nail olmaq imkanı verir. Üstəlik, bu, təkcə siyasət sahəsinə deyil, həm də iqtisadi məsələlərə, o cümlədən regional miqyasda da keçərlidir. Yeri gəlmişkən, bəzi alimlər "ərəb baharı"nın əsasını "Yaxın Şərqdəki avtoritar rejimlərin orada kütləvi hərəkətlərə səbəb olan iqtisadi təzyiqə uyğunlaşa bilməyəcək qədər kövrəkləşdiyi vaxtdan daha çox siyasi deyil, sosial-iqtisadi motivlər olduğunu görməyə meyllidirlər" [Heydemann S., Bouyssou R. 2013.

Critique internationale. No. 61 (octobre-décembre). p.69-84. www.doi.org/10.3917/crii.061.0069 URL: <https://www.cairn.info/revue-critique-internationale-2013-4-page-69.htm?ref=doi> (accessed 26.08.2019)]. Və bu mənada Livan iqtisadi siyasətin çevikliyini nümayiş etdirməklə iğtişaslardan qaça bildi.

Başqa bir amil odur ki, xarici təzyiqlər, xüsusən də ölkə üçün ən vacib olan bank sektoruna basqılar səngimək bilmir. Livan Mərkəzi Bankı artıq Hizbullahı zəiflətmək bəhanəsi ilə ABŞ-dan müxtəlif sanksiyalarla üzləşib [Magnier E.J. 2018. 21 Nov. URL: <https://ejmagnier.com/2018/11/21/hezbollah-in-lebanon-us-hegemony-is-over> (accessed 26.08.2019)]. Livanlı jurnalistlər ABŞ səfirliyindən prezident və baş nazirə təzyiq halları barədə məlumat verirlər: guya Amerika hakimiyyəti “Hizbullahı təzyiqi artırmaq və livanlıları ona qarşı təhrik etmək” üçün ölkədə sabitliyi sarsıtmaqdan belə çəkinməyəcək. Britaniya hakimiyyəti 2019-cu ilin fevral ayının sonunda – yeni Livan hökumətinin təsdiqindən bir ay keçməmiş – təkcə onun hərbi qanadını deyil, Livanın siyasi sahəsində fəal olan partiyanın özünü də qadağan edilmiş təşkilatların siyahısına daxil etmək qərarına gəlib. İndi Britaniya qanunlarına görə, Hizbullahı dəstəkləmək 10 ilə qədər həbslə cəzalandırılır. [Wintour P. 2019. The Guardian, 25 Feb. URL: <https://www.theguardian.com/world/2019/feb/25/uk-outlaw-ban-hezbollah-political-wing-lebanese> (accessed 26.08.2019)] Lakin Livan nazirləri arasında ikisi (gənclər və idman işləri və parlament işləri üzrə dövlət naziri) bu partiyayı təmsil edir, digəri isə (səhiyyə naziri) onunla sıx əlaqədədir. İngilislərin belə bir addımının Livanın siyasi meydanında sabitliyi pozmayacağına əmin ola bilərikmi? Bu, icmalar arasında qarşılıqlı ziddiyyətlərin dərinləşməsinə və çoxkomponentli Livan cəmiyyətinin parçalanmasına kömək etməyəcəkmi?

Livan kimi cəmiyyətləri “dərindən bölünmüş” cəmiyyətlər kimi xarakterizə edən keçmişin görkəmli nəzəriyyəçiləri onların diqqətəlayiq canlılığını şübhə altına alırdılar. Hələ 1979-cu ildə İan Lustik yazırdı: *“Bu ümumi yanaşma ilə bağlı həqiqətən çaşdırıcı olan [belə] ictimai-siyasi sistemlərin zamanla davamlı olması, xüsusən də siyasi münasibətlərin xüsusi nümunələrinin davam etməsidir. ... Problem, çaşqınlıq hələ də dərin şaquli qüsurlarla xarakterizə olunan cəmiyyətlərdə uzunmüddətli siyasi sabitliyi necə izah etməkdir”* [Lustick I.S. 1979].

Görkəmli politoloqun düzgün qoyduğu sual bizi vaxtilə qərəzsiz tədqiqatçıların təsvir etdiyi Livan cəmiyyətinin xarakterik xüsusiyyətlərinə müraciət etməyə məcbur edir.

2.Konsosional demokratiya haqqında

Məsələn, Merilend Universitetinin professoru Ənvər Kuri yazırdı ki, Livan "siyasi cəmiyyət" (dövlətin bütün əlamətləri) kimi xarakterizə olunurdu, lakin "cəmiyyət hissi" (millətin psixo-mədəni xüsusiyyətləri, ümumi tarix, adət-ənənələr, dil, təcrübə də daxil olmaqla): "Bu, ən yaxşı halda, ümumi qaçılmaz zərurətlə bir-birinə bağlı olan etno-dini subkommunalardan məcmusudur və onlar arasındakı boşluqları aradan qaldırmaq kritik olaraq qalır" [Koury E.M. 1976].

Əsas vəzifə milli birliyə doğru irəliləməkdir, lakin bu yolda aşkar maneələr var- sosial qruplar arasında "boşluqlar" və hətta sosial çatışmazlıqlar. Livanlı professor Antuan Mesarra yazır: "[cəmiyyətin] seqmentləri arasında ərazi, sosial-iqtisadi və dini fərqlər ümumiyyətlə partlayıcıdır, lakin bütün fərqlər bir faktora endiriləndə daha qəti ciddilik yaranır. Beləliklə, zəngin və savadlı sünnilər zəngin və savadlı maronitlərə daha yaxındırlar və maksimum uçurum yoxsul sünnilər və ya şiələr ilə digər icmaların zəngin və savadlı nümayəndələri arasında müşahidə olunur. İqtisadi və sosial-[siyasi] təmsilçilik, sosial-iqtisadi uyğunlaşma (reajustements) ilə yanaşı, konsosial cəmiyyətlərdə çatışmazlıq xətlərinin depolarizasiyası və depolitləşdirilməsinin ikiqat effektivə malikdir" [Messarra A.N. 1983. Beyrouth: Universite Libanaise. XIV+535+12 p].

Daha əvvəl, 1956-cı ildə, Arend Liphartın təsvir etdiyi kimi, politoloq Qabriel Almond onunla mübahisədə "qarşılıqlı gücləndirici parçalanmalarla" bölünmüş mədəni heterojen cəmiyyətlərdə qeyri-sabitliyin gözlənilmədiyi fikrini müdafiə etdi [Lijphart A. 1981.] və Almondun sonrakı tipologiyası sosial cəhətdən inteqrasiya olunmuş cəmiyyətlərdə demokratik sabitliyin, əksinə, parçalanmış cəmiyyətlərdə qeyri-sabitliyin gözlənilməsini təsdiq etdi.

Hazırkı Livan demokratiyası, sanki öz varlığı ilə bu gözləntilərə meydan oxuyur, şiddətli tənqid atəşi altında da olsa, [Christophersen M. 2018. Implementation of the 2030 Agenda in Lebanon. (International Peace Institute), Apr. 1. p.6-24] özünəməxsus xüsusiyyətlərini, o cümlədən təhrifləri və çatışmazlıqları saxlayaraq, öz inkişafını davam etdirir, lakin hər halda, belə sabitlik bu gözləntilərə ciddi şəkildə əməl olunmasını tələb edir.

Livan dövləti Yaxın Şərqdə demokratik sistemin unikal nümunəsidir və bu unikalıq nə əhali kütlələrini əhatə edən və müxtəlif sosial qrupları (məsələn, ərəb sosializmi) bir-birinə bağlayan yeni ideologiyaya, nə də bəzi digər ölkələrdə olduğu kimi (ən bariz nümunə Amerika demokratiyasıdır) ləğv edilmiş vətəndaş müharibəsində tərəflərin dəmir əli ilə qalib gələn böyük narazılıqda kənardan tətbiq edilmir. Livan demokratiyası müxtəlif dünyagörüşləri, dinləri, adət-ənənələri və hətta xarici siyasət prinsiplərinə malik sosial qrupların məhdud ərazisində birgəyaşayışın çoxəsrlik tarixi

təcrübəsinin məhsuludur. Adətən bir ölkənin vətəndaşlarını ümumi mənşə birləşdirir, lakin öz etnik qrupunun keçmişi ilə bağlı fərqli fikirləri olan livanlılar bu çərçivəyə sığmır. Vətəndaş kimliyi müəyyən bir ümumi mədəni və dini zəmindən qaynaqlanır, lakin bu, xristianların və müsəlmanların təxminən bərabər şəkildə bölüşdürüldüyü 18 dinə malik Livan üçün daha uyğun deyil.

Livanlıların öz aralarında danışıqlar aparmaq qabiliyyəti, daha doğrusu, məcburiyyəti, mübaliğəsiz, dinlərarası münasibətlərdəki kəskin böhranları (xüsusilə 19-cu əsrdə) və ideoloji zəmində toqquşmaları (məsələn, mülki hakimiyyət dövründə) dəf etdikdən sonra çox çətin idi (XX əsrin 70-80-ci illərinin müharibəsi). Siyasi qərarların qəbul edilməsinin müqavilə prinsipi Qərb politoloqlarının Livan demokratik modelini – konsosional demokratiyanı (razılaşıdırılmış demokratiya) təyin etmək üçün istifadə etdikləri adda əks olunur [Bogaards M. 2014. 174 p.].

3. Ərəb dünyası və demokratiya anlayışı

Azərbaycan dilində bu modelin mənasını adekvat şəkildə çatdıran uyğun terminin olmaması onun spesifikliyini göstərə bilər. Həqiqətən də dünyada çox az ölkə var ki, politoloqlar bu konsepsiyayı indiyə qədər tətbiq etsinlər. Bunlar əsasən ənənəvi, “modernləşməmiş” ictimai-siyasi quruluşun əhəmiyyətli qalıqları olan dövlətlərdir: Latın Amerikasında Kolumbiya, Qayana və bəzi Afrika ölkələri. Mühüm bir “amma” olmasa da, politoloqlardan təkəbbürlü şərqsünaslıqdan şübhələnmək olar. Bu qrupa kifayət qədər uğurlu Avropa ölkələri də daxildir: İsveçrə konsosional demokratiyanın klassik nümunəsi hesab olunur, lakin bəzən bunu Belçika, Hollandiya və Avstriya haqqında da deyirlər. Bəziləri bu ölkələrə Danimarka və İsraili və hətta Britaniyanın Şimali İrlandiya anklavını da əlavə edirlər. Bütün bu cəmiyyətlər müxtəlif sosial qrupların, o cümlədən milli və ya dini icmaların maraqlarının nisbi balansı ilə xarakterizə olunur. Bu xüsusiyyət sadəcə olaraq, yalnız müəyyən qrupların maraqlarını əks etdirən və siyasi kompromislərə nail olmaqdan yan keçən, əks halda cəmiyyətdə ağırlı sosial etirazları və daxili qarşıdurmanı təhdid edən fundamental qərarların ortaya çıxmasına imkan vermir.

Çoxluğun diktəsi ideyasından çox uzaqda, bu model, məsələn, orta əsr Novqorod vəçesi haqqında danışarkən nəzərdə tutduğumuz qərar vermənin qədim kompromis modellərinə daha yaxındır. Belə bir modelin çatışmazlıqları arasında, şübhəsiz ki, zəif hüquqi tənzimləmə, qrup, klan və hətta şəxsi birbaşa təsirlərdən güclü asılılıq və qəbul edilmiş demokratik prosedurları təhrif edən dolayı təsirlər gözləmək lazımdır.

Bunu, xüsusən də konsosional demokratiya ideyalarını yuxarıda adı çəkilən İan Lustik kimi şərh edən tanınmış politoloq göstərir: “Liphart iddia

edirdi ki, Almondun demokratiya tipologiyasına yeni bir kateqoriyanın daxil edilməsinə ehtiyac var idi. Sabit demokratiyaya malik heterojen cəmiyyət. Onun "konsosiallıq" ideyası ilə ələ keçirilən məntiqi, Belçika, Hollandiya, İsveçrə və Avstriya kimi "mədəni cəhətdən parçalanmış" və ya "bölünmüş" cəmiyyətlərdə demokratiyanın sabit işləməsi ilə bağlı inandırıcı idi [Lustick I.S. 1997. *World Politics*. 50(1). 50th Anniv].

"Konsosiallıq ideyasının tutduğu məntiqin" özəyi nə idi? Aydındır ki, belə bir özəyi digər demokratik modellərdə adi olandan fərqlənən qərar qəbul etmə metodunun özü təşkil etməli idi. Həqiqətən də, Arend Liphart konsosial qərar vermənin iki tipik üsulunu qeyd edirdi (bu modelin əsas xüsusiyyətlərinə əlavə olaraq): "Birincisi, iclasda qərar qəbul etmək əvəzinə, hər bir sosial seqmentə qərarların icrası səlahiyyətini verməkdir və ya bütün sosial seqmentlərin məsləhətləşmələri zamanı. İkincisi, birmənalı qərarlar (bəli, ya da xeyr) ilə bağlı olmayan, lakin əhəmiyyətli faydalar üçün dövlət vəsaitlərinin bölüşdürülməsinə aid olan məsələlər üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Konsosiasiya metodu bu cür məsələlərə mütənasibliyi tətbiq etməkdir - rəqabətli qərarların qəbul edilməsində qalib gələn hər şeyi alır meyindən fərq bundadır" [Lijphart A. 1981. *A Reply. Comparative*].

Düzdür, bu halda biz daha çox parçalanmış siyasi sahəni, iqtisadi rıçaqlara və resurslara çıxışın bölüşdürülməsi üçün daha mürəkkəb sistem gözləməliyik, çünki "gücün mütənasibliyi" ziddiyyətli tendensiyaların dəqiq tənzimlənməsi mexanizminin- qarşılıqlı məhdudiyyətin mövcudluğunu nəzərdə tutur. İcma nümayəndələrinin güc və maddi iddiaları, kompromis əldə etmək üçün özünü məhdudlaşdırma ilə yanaşı reallaşır.

Livanın konfessional hakimiyyət təmsilçiliyi sistemi bu günə qədər, paradoksal olsa da, işləyir və siyasi formasının tənqidinə qarşı həssas olsa da, məhz bu sistem "dinlərarası münaqişələri yumşaldır" [Fakhoury T. 2014. *Arab Studies Journal*. XXII(1). Spring. Special Issue: Cultures of Resistance. pp.230-255]. Mürəkkəb Livan cəmiyyəti şəraitində sərt, nizamlı bir quruluş kövrək ola bilər (Qərb siyasət elmində geniş istifadə olunan tərifi kövrəkdir), çevik, sırf Şərq tipli konsosional quruluş isə təsirli və özünü idarə edən quruluşa çevrilir. Bununla belə, qeyd etmək lazımdır ki, o, "demokratiya" sözünün mənə sahəsinin sərhədlərini xeyli genişləndirir.

4.Demokratik modellərin İslam dünyasına tətbiqi

Livan demokratik modelinin tənqidi müxtəlif tərəflərdən gəlir və onun demək olar ki, bütün elementlərinə təsir edir. Lakin konsosial modelin praktiki tətbiqindən əvvəl də onun nəzəri inkişafının özü politoloqlar tərəfindən tənqid olunurdu. Xüsusilə, Liphart nəzəriyyəsinin tənqidinin böyük bir hissəsi hakimiyyət və iqtisadi preroqativləri əllərində cəmləşdirən

kifayət qədər qapalı elit dairənin formalaşdığı zaman sosial qrupların siyasi sahədə təmsil olunması kimi elementlə əlaqələndirilirdi. Çox fərqli tələbləri və rəqabət aparan maraqları olan icmalar adından danışan ən yüksək siyasi təbəqə hələ də seçicilərindən asılılıqdan daha çox qarşılıqlı asılılığa malikdir ki, bu da onların qarşısında məsuliyyətinin azalmasına gətirib çıxarır. Tənqidçilərin fikrincə, bu, sistemin faktiki demokratik xarakterini zəiflədir.

Belə ki, Kaliforniya Universitetinin tədqiqatçısı Brenda Siver bu yöndən gələn tənqidləri belə yekunlaşdırır: “Konsosiasiya nəzəriyyəsinin elitaların ucaldılmasına və elit qərar qəbulunun pərdəarxası mahiyyətinə vurğu etməsi, görünür, normativ aktlarla ziddiyyət təşkil edir.”. Konsosiativizmi əsaslandırarkən o yazır ki, bu nəzəriyyənin müəllifinin dəstəkləyici arqumenti onun klassik “poliarxiya” modelinə yaxınlığı, eləcə də belə bir model altında azlıqların təmsilçiliyinə təminat verilməsi, majoritar sistemin isə bu nəzəriyyədən məhrum olması idi [Seaver B.M. 2000].

Liphartın klassik modelində konsosial demokratiyanın uğuru üçün dörd şərtin yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulurdu: “(1) elitaların subkulturaların müxtəlif maraq və tələblərini əlaqələndirə bilməsi; (2) onların bölünmələrə qalib gəlmək və rəqabət aparan subkulturaların elitaları ilə qüvvələri birləşdirmək bacarığına malik olmaları; (3) bu, öz növbəsində, sistemin özünü saxlamaq və onun bütövlüyünü və sabitliyini artırmaq öhdəliyindən asılıdır; (4) nəhayət, yuxarıda qeyd olunan tələblərin hamısı elitanın siyasi parçalanma təhlükəsindən xəbərdar olması ehtimalına əsaslanır. <...> [Bu şərtlər] elitalar səviyyəsində subkulturalararası münasibətlərin səviyyəsi, kütləvi səviyyədə eyni (submədəniyyətlərarası münasibətlər) və hər bir elita ilə kütlə arasında münasibətlərlə bağlıdır” [Lijphart A. 1969. Consociational Democracy. World Politics. 21(2) (Jan.). p.207-225]. (Lijphart 1969: 216).

5.Livan demokratiyası

Livan “elitaları”nın milli integrasiyaya nail ola bilməmələri ilə bağlı kəskin tənqidi 2009-cu ildə, Livan üçün firavan bir il (parlament seçkiləri uğurla keçirildiyi, prezident seçildiyi və hökumət üzvlərinin təyin edildiyi, uzun sürən böhranlardan əvvəl) ifadə edildi. Livanın siyasi mədəniyyətinə dair məqalənin müəllifi Mona əl-Başa Livanın hakim sinfini qiymətləndirərək yazırdı ki, Livan vəziyyətində “elitalar” və cəmiyyət arasında əlaqə çox zəifdir, onların xalqa təklif edə biləcəkləri heç nə yoxdur. siyasi məkanın özünün yadlaşmasına gətirib çıxaran birləşdirici dəyərlərin şərtləri: “Dövlət insanın “mənsub olduğu” dini icmadan fərqli olaraq qəbul edilir” [El-Bacha M. 2009.. Été. No. 70: Liban, de problèmes en crises. P. 71-87. www.doi.org/10.3917/come.070.0071. URL: <https://www.cairn.info/revue-confluences-mediterranee-2009-3-page-71.htm?ref=doi> (accessed 26.08.2019)] (El-Bacha 2009: 82). Bu da öz

növbəsində dövlət zorakılığının inhisardan çıxarılmasına və ondan müxalifət tərəfindən istifadənin legitimləşməsinə gətirib çıxara bilər.

Subyektin siyasi fəaliyyətinə hədsiz tələblər qoyulduğuna görə Livan konsosial modeli belə səciyyələndirildi: "Onun zahiri sabitliyi <...> aldadıcı dərəcədə təhlükəlidir: sosial səfərbərlik Livan siyasi sisteminin kanallarını həddən artıq yükləyir" [Hudson M.C. 1967. *Journal of Politics*. XXIX (November). p.836]. (Hudson 1967: 836).

Modelin real cəmiyyətlərdə tətbiqinin bütün əhəmiyyətli çatışmazlıqlarına baxmayaraq, bir çox qərbli politoloqlar (Ernest Griffit, Gerhard Lembrux, Mixael Hudson) qeyd edirlər ki, konsosial model yalnız nisbətən kiçik dövlətlərdə, hətta digər şərtlər yerinə yetirildiyi halda uğurla işləyir. Onların fikrincə, bu, nəzəri cəhətdən götürülüb və praktikada, o cümlədən Livan nümunəsində sübut olunub.

Sosial hərəkətililiyin və informasiya açıqlığının artması ilə Livan sosial münasibətlərinin problemləri qaçılmaz olaraq qloballaşır. Livanın siyasi mədəniyyətində konsosionalizmin xüsusi Şərq orijinallığı yox olur və bu Yaxın Şərq variantını oxşar Avropa siyasi fenomenlərinə yaxınlaşdırır. Livan demokratiyası bütün xüsusiyyətləri ilə qapalı olaraq qalır. Eyni zamanda, nəinki müstəqilliyin başlanğıcında milli dövlət quruculuğunda mühüm rol oynamış köklü konsosiallıq, həm də Livan siyasi konfessionalizmi hələ də xaricdəki ənənəvi himayədarlıq əlaqələrinin işığında qalmaqdadır: ölkələr və müvafiq konfessional Livan icmaları (məsələn, Fransa- maronitlər, İngiltərə- druzlar və sünnilər, Rusiya- pravoslavlar və s.). Eyni şəkildə, yerli şiə fəallığını İranın siyasi imperativinə sığdırmaq getdikcə çətinləşir. Həqiqətən də, bir vaxtlar əhəmiyyətli və ən əsası, sürətlə inkişaf edən bir toplum olan şiələr ictimai imtiyazlardan və siyasi iştirakdan məhrum olduqlarını kəskin şəkildə hiss etdilər. Lakin Livan şiələrinin öz hüquqları uğrunda mübarizə mexanizmi obyektiv səbəblərdən 1958-ci il vətəndaş müharibəsi nəticəsində işə salındı. Sonra sünni baş nazir əlavə səlahiyyətlər aldı və parlamentin spikeri vəzifəsi şiələrə həvalə edildi. 60-70-ci illərdə şiələrin gərgin fəaliyyəti uğurlu olmuşdur. Yarı livanlı İmam Musa Sədr və onun əsaslı sosial-iqtisadi islahatlar tələbləri tamamilə tarixən şərtlənmişdi və buna görə də təbii idi. O dövrlər üçün təbii olaraq, xarici himayədarlara müraciət etmək (şiələr üçün bu, təbii ki, İran idi) uzun ətalətə malik idi. Üstəlik, Livan şiələrinə bu xarici təsir (xüsusən də Hizbullahın yaradılması) 80-ci illərin əvvəllərində güclü təkan aldı. Bu ətalət İranın qeyri-müəyyən mövqeyinə və hətta gələcək "demokratikləşmə" ilə yenidən ona qarşı hərbi hücum təhlükəsinə baxmayaraq, Yaxın Şərqdəki "sünni" güc mərkəzlərinin çoxşaxəli cavab tədbirləri üçün hələ də əsas rol oynayır. Politoloqlar təbii olaraq İranın İraq, Suriya və Livan əraziləri də daxil

olmaqla “şia hilalını” (əl-Hilal əl-Şii) qurmaqla Şərqi Aralıq dənizinə çıxışı təmin etmək istəyini görürlər. İsrail bunu özünün əsas düşməninin (İİR) öz sərhədlərinə (Cənubi Livanda) yaxınlaşması, rəsmi ideologiya çərçivəsində yəhudi dövlətinin ləğvinin zəruriliyini bəyan etməsi təhlükəsi kimi görür. Bu cür hərbi-strateji hesablamaların xətası ondadır ki, belə nəticələrə gətirib çıxaran mövcud dinlərarası münasibətlər və icmaların (məsələn, Suriyada Ələvi və Livanda Şia) real vəziyyəti deyil, tam əksidir. Yaxın Şərq inanclarının ümumiləşdirilmiş yerləri çox vaxt gözəl və narahatedici sxemlərə uyğunlaşdırılır. Livan reallıqları bizi qurulmuş sxemlərə təzədən nəzər salmağa məcbur edir.

REFERENCES

1. Bahout, J. (2013, November 15). *Sectarianism in Lebanon and Syria: The dynamics of mutual spill-over*. Peace Brief (US Institute of Peace), 159, 1–4. <https://www.usip.org/sites/default/files/PB159.pdf> (in English)
2. Bogaards, M. (2014). *Democracy and social peace in divided societies: Exploring consociational parties*. Palgrave Macmillan, 174 p. (in English)
3. Christophersen, M. (2018, April 1). Implementation of the 2030 agenda in Lebanon. In *Pursuing sustainable development under sectarianism in Lebanon*. International Peace Institute, 6–24. (in English)
4. El-Basha, M. (2009). Democracy and Lebanese political culture. *Confluences Mediterranean*, 70(3), 71–87. L'Harmattan. <https://doi.org/10.3917/come.070.0071> (in French)
5. Fakhoury, T. (2014). Debating Lebanon's power-sharing model: An opportunity or an impasse for democratization studies in the Middle East? *Arab Studies Journal*, 22(1), 230–255. (in English)
6. Heydemann, S., & Bouyssou, R. (2013). After the earthquake: Economic governance and mass politics in the Arab world. *International Critique*, 61(4), 69–84. <https://doi.org/10.3917/crit.061.0069> (in French)
7. Hudson, M. C. (1967). A case of political underdevelopment. *Journal of Politics*, 29, 836. (in English)
8. Koury, E. M. (1976). *The crisis in the Lebanese system: Confessionalism and chaos*. (in English)
9. Lijphart, A. (1969). Consociational democracy. *World Politics*, 21(2), 207–225. (in English)
10. Lijphart, A. (1981). Consociational theory: Problems and prospects. A reply. *Comparative Politics*. (in English)
11. Lustick, I. S. (1979). *Stability in deeply divided societies: Consociationalism versus control*. (in English)

12. Lustick, I. S. (1997). Lijphart, Lakatos, and consociationalism. *World Politics*, 50(1). (in English)
13. Magnier, E. J. (2018, November 21). *Hezbollah in Lebanon: US hegemony is over*. Al-Rai (Kuwait). <https://ejmagnier.com/2018/11/21/hezbollah-in-lebanon-us-hegemony-is-over> (in English)
14. Messarra, A. N. (1983). *The Lebanese political model and its survival: Essay on the classification and arrangement of a consociational system*. Beirut: Lebanese University. (in French)
15. Seaver, B. M. (2000). *The regional sources of power-sharing failure: The case of Lebanon*. (in English)
16. Wintour, P. (2019, February 25). UK to outlaw Hezbollah’s political wing. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2019/feb/25/uk-outlaw-ban-hezbollah-political-wing-lebanese> (in English)